

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРА РЕГІОНУ

*Тетяна Миколаївна Розумей, к. е. н., доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет*

Постановка проблеми. Сільськогосподарське виробництво завжди належало до ризикованих видів діяльності внаслідок значної залежності від природно-кліматичних умов. Ризикованість ведення сільськогосподарської діяльності та екологічна ситуація, що склалася на території Житомирської області, є вагомими чинниками для інвесторів щодо прийняття ними рішення про вкладання коштів у сільськогосподарську галузь. Тому потребують поглибленого вивчення питання щодо обґрунтування напрямів та механізмів стимулювання прямого іноземного інвестування аграрного сектора економіки на рівні окремого регіону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні і практичні питання щодо сфери іноземного інвестування досліджували багато вітчизняних і закордонних економістів, зокрема В. Г. Андрійчук, І. О. Бланк, Б. В. Буркинський, М. С. Герасимчук, А. Ф. Гойко, А. О. Заїнчковський, М. І. Кисіль, І. І. Лукінов, Ю. О. Лупенко, О. В. Мертенс, А. А. Пересада, П. С. Рогожин, В. В. Юхименко, Л. Гітман, М. Джонк, Д. Норкотт, П. Хавранек, У. Шарп та ін. Питанню особливостей інноваційно-інвестиційних процесів в аграрному секторі економіки присвячені праці Т. Г. Ігнат'євої, М. М. Кулаєць, Л. Ю. Кучер, О. М. Маслака, П. М. Музики, О. В. Шубравської, К. О. Прокопенкота ін. Однак потребує вирішення проблема залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки окремих регіонів з врахуванням їх природних та виробничих особливостей.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану іноземного інвестування в Житомирській області та обґрунтування інвестиційної привабливості аграрного сектору регіону. **Об'єктом дослідження** є процеси залучення та активізації іноземного інвестування в аграрному секторі Житомирської області. Методологічною основою дослідження є концептуальні положення економічної теорії, діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ, роботи провідних вітчизняних вчених і фахівців у сфері дослідження процесів міжнародного інвестування. Вирішення поставлених в науковій статті завдань здійснювалось на основі застосування загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: наукової абстракції, монографічного, економіко-статистичного, балансового, графічного, особистих спостережень автора та ін.

Вклад основного матеріалу. У ринковій економіці сукупність політичних, соціально-економічних, культурних, організаційно-правових, географічних та екологічних факторів, що діють в тій чи іншій країні, які є привабливими або, навпаки, не привабливими для потенційних інвесторів, формують інвестиційний клімат.

Для інвесторів особливе значення має визначення пріоритетів інвестиційної діяльності та вибір її найбільш ефективного спрямування [7]. Практика світового досвіду показує, що іноземні інвестиції надходять, насамперед, у ті країни, де створена стабільна й ефективна законодавча база щодо режиму залучення та використання іноземних інвестицій.

Згідно із статистичними даними, у 2013 р. в економіку України іноземними інвесторами було вкладено прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) 5677,3 млн дол. США. Обсяг унесених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій станом на 31 грудня 2013 р. становив 58156,9 млн дол. США, що на 5,2 % більше обсягів інвестицій на початок 2013 р. Інвестиції надійшли зі 136 країн світу. Основними інвесторами України були такі країни, як Кіпр – 19,036 млрд дол., Німеччина – 6,292 млрд дол., Нідерланди – 5,562 млрд дол., РФ – 4,287 млрд дол., Австрія – 3,258 млрд дол., Велика Британія – 2,714 млрд дол., Британські Віргінські острови – 2,494 млрд дол., Франція – 1,826 млрд дол., Швейцарія – 1,325 млрд дол., Італія – 1,268 млрд дол. На ці країни припадає майже 83 % від загального обсягу прямих інвестицій. Крім того, загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, направлених в українську промисловість, становить 18,013 млрд дол., або 31 % від їх загального обсягу, в установи фінансової і страхової діяльності – 15,349 млрд дол., або 26,4 %, у підприємства торгівлі і ремонту автотранспорту – 7,56 млрд дол., або 13 %, у ринок нерухомості – 4,371 млрд дол., або 7,5 %, у наукову і технічну діяльність – 3,448 млрд дол., або 5,9 % [2].

Головними факторами, які стримують процес залучення іноземного капіталу в Україну є наступні: політична і економічна нестабільність, недостатня розвиненість банківської системи, відсутність ефективного фінансового механізму залучення іноземних інвесторів, у першу чергу прямих і корпоративних, напівкримінальний характер багатьох недержавних структур, низький рівень купівельної спроможності населення та ін. Урахування сукупності цих факторів передбачає обережну, зважену та стриману стратегію іноземних інвесторів на українському ринку.

Комплексна програма залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України повинна стати ключовим елементом державної

політики на шляху стимулювання іноземних інвестицій та включати: удосконалення нормативно-правової бази інвестиційної діяльності; розвиток корпоративного управління; прозорий процес приватизації; стимулювання залучення інвестицій у інтелектуальний капітал; формування позитивного іміджу, впровадження програми розвитку країни та створення системи стимулів для закордонних інвесторів [2].

В Україні понад сто банків надають підприємствам агропромислового комплексу коротко- та довгострокові кредити. Проте вартість кредитів залишається досить високою: відсоткові ставки у 2013 р. в середньому становили 20–24% річних. Підприємства, які мають стабільний фінансовий стан, але відчують потребу в залученні додаткових фінансових ресурсів, можуть скористатися послугами фінансових установ. До того ж підприємства аграрного сектора перебувають у більш вигідному становищі порівняно з представниками інших галузей. Банкіри зацікавлені у кредитуванні саме суб'єктів агропромислового комплексу. Наразі багато банків створюють цілі структурні підрозділи та розробляють окремі програми кредитування аграрного сектора, проводять активну роботу з позичальниками.

Слід зазначити, що Україна і справді поступово перетворюється на впливового гравця на світовому аграрному та продовольчому ринках. Країна займає провідні місця у торгівлі зерновими та олійними культурами, експортує значні обсяги молочної продукції та соняшникової олії тощо.

Перспективним напрямом інвестиційної політики в державі повинна стати активізація інвестиційної діяльності на регіональному рівні.

Житомирська область являє собою розвинутий аграрно-індустріальний регіон України, область багата на мінерально-сировинні ресурси. В аграрному секторі рослинництво має зерново-картоплярський напрям у Поліссі та зерново-буряківничий – у лісостеповій зоні. Серед рослинництва виділяються вирощування зернових та зернобобових культур, провідні серед яких озима пшениця, озиме жито, яровий ячмінь, овес, зернобобові, гречка, просо. Вирощування картоплі є другою за значенням галуззю рослинництва в регіоні. Також значну частку серед технічних культур займають цукрові буряки, льон-довгунець, хміль. Тваринництво спеціалізується на вирощуванні худоби м'ясо-молочного напрямку, також розвинені свинарство; допоміжні галузі – птахівництво, вівчарство, бджільництво.

Аналізуючи надходження прямих іноземних інвестицій в економіку регіону у динаміці, слід зазначити щорічне їх збільшення. Так,

якщо на початок 1995 р. їх величина становила 3,2 млн дол. США, то у відповідному періоді 2000 р. становила – 27,9 млн дол. США, у 2005 р. – 113,7 млн дол. США, у 2010 р. – 238,1 млн дол. США, у 2011 р. – 258,1 млн дол. США, у 2012 р. – 337,6 млн дол. США, у 2013 р. – 362,8 млн дол. США, а на початок 2014 р. – 387,1 млн дол. США. За обсягами іноземних коштів, вкладених в економіку, Житомирська область серед регіонів України займає 16 місце, за кількістю підприємств з іноземним капіталом 12 місце. Питома вага обсягу інвестиційних вкладень в економіку області складає 0,7 % загального по Україні [9]. З кожним роком збільшується кількість країн світу, нерезиденти яких інвестують в економіку Житомирської області. Найбільші обсяги внесені нерезидентами з Кіпру, Нідерландів, Швейцарії, Російської Федерації, Італії, Польщі, Віргінських островів.

За видами економічної діяльності переважна частина іноземних коштів в регіоні спрямована в промисловість (табл. 1). З даних табл. 1 видно, що питома вага прямих іноземних інвестицій в промисловість області становила у 2011 р. 81,3 %, у 2012 р. – 83,5 %, у 2013 р. – 77,2 %. Інвестиційно привабливими для іноземних партнерів були підприємства з переробної промисловості. У 2011-2013 рр. в регіоні відбулося значне збільшення прямих іноземних інвестицій в підприємства добувної промисловості і розроблення кар'єрів (у 3,6 раза), а також в такі види діяльності, як: адміністративне та допоміжне обслуговування (у 3,3 раза), сільське, лісове та рибне господарство (майже у 2 рази).

Сільське господарство, однак, поки що посідає незначне місце в питомій вазі щодо залучення прямих іноземних інвестицій в економіку області. Багато потенційних іноземних інвесторів утримуються від інвестування в аграрний сектор, мотивуючи це, насамперед, нестабільністю законодавства в державі, надмірним податковим тиском, неготовністю більшості українських партнерів дотримуватися договірних зобов'язань, нечіткою роботою судової системи та іншими фактами, що формують інвестиційний клімат держави.

Слід зазначити, що аграрний сектор економіки регіону зберігає свою інвестиційну привабливість. Учасі іноземного капіталу вимагає весь агропромисловий комплекс області – від первинних виробничих процесів до випуску кінцевого продукту і доведенні його до споживача.

Інвестиційно-привабливою галуззю аграрного сектора економіки регіону є рослинництво. Серед головних факторів, що визначають інвестиційну привабливість рослинництва слід зазначити наступні: по-перше, це відносно прийнятний рівень рентабельності – у середньому

понад 25% залежно від культури, погодних умов, технологічного рівня підприємств. По-друге, невисокий рівень інвестицій. На початку діяльності достатньо інвестувати в галузь у середньому від 1 до 2 тис. дол. США на 1 га. При цьому середній термін окупності інвестицій становить 2–4 роки. По-третє, більш низький рівень коливання цін порівняно з іншими видами сільськогосподарської продукції та продовольства. Це залежить від стабільного попиту на зерно на зовнішньому та внутрішньому ринках [4].

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в Житомирській області за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Роки						2013 р. до 2011 р.	
	2011		2012		2013		(+,-) млн дол.	%
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%		
Сільське, лісове та рибне господарство	8,7	3,4	11,4	3,4	17,3	4,8	8,6	198,9
Промисловість, з неї:	210,0	81,3	281,9	83,5	280,0	77,2	70	133,3
добувна і розроблення кар'єрів	14,0	5,4	32,0	9,5	49,8	13,7	35,8	3,6 р.
переробна	160,1	62,0	214,1	63,4	200,6	55,3	40,5	125,3
промисловість постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	35,0	13,6	35,0	10,4	28,8	7,9	-6,2	82,3
водопостачання, каналізація	0,9	0,3	0,8	0,2	0,8	0,2	-0,1	88,9
Будівництво	7,3	2,8	7,3	2,2	7,3	2,0	-	100,0
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	7,6	2,9	7,5	2,2	10,0	2,8	2,4	131,6
Операції з нерухомим майном	12,3	4,8	18,9	5,6	19,0	5,2	6,7	154,5
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	7,9	3,1	8,0	2,4	26,3	7,2	18,4	3,3 р.
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,6	1,0	0,7	0,2	1,1	0,3	-1,5	42,3
Інші види	1,7	0,7	1,9	0,5	1,8	0,5	0,1	105,9
В цілому	258,1	100,0	337,6	100,0	362,8	100,0	104,7	140,6

Джерело: розраховано за даними [9].

Серед ризиків, що стримують інвестування у вирощування сільськогосподарських культур слід віднести втручання держави в регулювання експорту. Такі дії можуть призвести до зниження цін на внутрішньому ринку та ускладнити реалізацію сільськогосподарської продукції. Окрім цього, є ризики, що залежать від державного регулювання ринку земель в Україні. Хоча мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення був продовжений до 2016 р., відсутність дієвої законодавчо-правової бази та злагоджених дій галузевих інститутів сприймаються інвесторами як додаткові ризики. Під час розгляду можливих варіантів вкладення інвестицій аграрії звертають увагу на великі компанії, які матимуть можливість у подальшому збільшувати потужності власних підприємств. Крім цього, важливим фактором є наявність власних потужностей для зберігання продукції та її переробки. Це значно зменшує ризики, що можуть виникати від коливання цін, та підвищує доходність такої діяльності [4].

Також, інвестиційно привабливим є тваринництво, зокрема птахівництво, вирощування свиней та ВРХ. Одним із більш дохідних для інвестицій напрямів діяльності є свинарство. Такий бізнес зорієнтований на визначений споживчий сегмент ринку та дає можливість побудови вертикально-інтегрованого виробництва, яке включає вирощування свиней, створення власної кормової бази та м'ясопереробного підприємства [4].

На інвестиції у тваринництво впливають наступні фактори. По-перше, потенціал до зростання внутрішнього ринку шляхом збільшення споживання населенням продукції тваринництва. По-друге, можливість отримання більш низької собівартості, порівняно з європейськими виробниками, завдяки доступу до дешевшої сировини для виробництва кормів. Адже кормова складова становить від 60 до 80 % у структурі витрат з виробництва м'яса. Разом з тим, є ризики, що стримують вкладення коштів у виробництво м'яса. До них належить низька купівельна спроможність населення, яка обмежує темпи росту галузі та знижує рівень рентабельності виробництва. Через це переробні підприємства намагаються зекономити на сировині та перейти на дешевшу й менш якісну імпорتنу продукцію, як наслідок – знижуються закупівельні ціни на м'ясо на внутрішньому ринку. До того ж, постійно збільшується собівартість виробництва продукції: невисокі відпускні ціни на м'ясопродукцію та відсутність умов для їхнього можливого суттєвого зростання негативно позначається на рентабельності виробництва [4].

Вагомими причинами порівняно невеликих обсягів інвестицій, у

тому числі й іноземних, У підприємства аграрної сфери є їх неоптимальна структура, низький загальний рівень роботи економічних служб в аграрних підприємствах, відсутність сприятливого середовища та обґрунтованої концепції економічного розвитку регіонів, зокрема концепції інвестиційної стратегії на перспективу з урахуванням регіональних особливостей. Зростає вплив і такого чинника, як відсутність налагодженої системи збуту сільськогосподарської продукції.

Найбільш поширеною формою іноземного інвестування є спільні підприємства з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції.

У Житомирській області серед важливих для інвестицій є також харчова і переробна промисловості; реформування житлово-комунального господарства; розвиток мережі та підвищення якості автомобільних доріг; створення виробництв сільськогосподарської техніки; розвиток систем комунікацій; розвиток індустріальних парків та створення логістичних парків.

Висновки. Для цілей стійкого економічного зростання країни та підвищення її конкурентоспроможності важлива мобілізація внутрішніх та зовнішніх ресурсів і, в першу чергу, інвестиційних. Зростаючий попит на продовольство в світі підтверджує про пріоритетність розвитку вітчизняного АПК, в тому числі й завдяки прямим іноземним інвестиціям. Формування інвестиційної привабливості в аграрному секторі економіки як на національному рівні, так і на рівні окремих регіонів можливе за рахунок удосконалення інформаційної складової та застосування маркетингових методів щодо нарощування інвестиційних можливостей території.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г. Фінансово-економічні механізми та організаційно-інституційні заходи щодо формування привабливого інвестиційного клімату та необхідність активізації їх використання в умовах інтеграційних прагнень України / В. Г. Андрійчук // Зб. наук. пр. Луцького нац. технічного університету. Економічні науки. Сер. «Економічна теорія та економічна історія». – 2009. – Вип. 5, ч. 1. – С. 6-22.
2. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: / <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Інвестиційна діяльність в Житомирській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу:// www.zhitomir-region.gov.ua/.../invdiyalnist.pd...

4. Інвестиції в АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://propozitsiya.com/?page=146&itemid=4482>
5. Кугаткіна О. Ю. Пряме іноземне інвестування в стратегії економічного зростання України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к. е. н : 08.00.02 / О. Ю. Кугаткіна. – К., 2008. – 20 с.
6. Мертенс А. В. Инвестиции: курс лекций по современной финансовой теории / А. В. Мертенс. – К.: Киевское инвестиционное агентство, 1997. – 415 с.
7. Орликовський М.О. Оцінка інвестиційної привабливості аграрного виробництва регіону // М.О. Орликовський / Економіка АПК. – 2007. – № 1. – С. 94–98.
8. Пересада А. А. Інвестиційне кредитування: навч. посібник / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К.: КНЕУ, 2002. – 271 с.
9. Офіційний сайт Головного управління статистики у Житомирській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/>
10. Чернишова Л. О. Особливості залучення та стимулювання іноземного інвестування в Україні / Л. О. Чернишова, В. В. Сазанова // Бізнес Інформ. – 2013. – № 2. – С. 87–90.